

Т. ЛЕГОЦЬКИЙ – ВИЗНАЧНИЙ ІСТОРИК КУРОРТНОЇ СПРАВИ ЗАКАРПАТТЯ

СОЧКА А.А., ГАНИНЕЦЬ П.П.

*Ужгородський державний університет,
Санаторій “Квітка полонини” об’єднання “Закарпаткурорт”*

Ім’я Теодора (Тиводара) Легоцького (Lehoczky Tivodar), незважаючи на замовчування його за останні десятиліття, добре відоме як видатного краєзнавця, історика, етнографа, фольклориста, археолога, культурного діяча Закарпаття, вивченню якого він присвятив все своє свідоме життя.

Знайомство з його науковою спадщиною дозволяє віднести Т. Легоцького до найбільш визначних наукових і культурних діячів Закарпаття другої половини XIX і початку XX століття (Й. Кобаль, 1995).

Про це свідчать опубліковані ним 11 монографій (дві з яких багатотомні), 275 наукових статей, значний рукописний фонд, багата археологічна, етнографічна, нумізматична, історична колекції (частина яких зберігається в музейних фондах Закарпаття), що є результатом його особистої діяльності.

Не торкаючись деталізації генеалогії та біографії Т. Легоцького, відмітимо, що епоха, в якій він жив (1830–1915 рр.), була насичена великими історичними подіями як у світі, так і в Австро-Угорщині, де він родився, здобув гімназійну та вищу юридичну освіти, працював за фахом (юристом), одночасно інтенсивно займаючись багатогранною науковою діяльністю. З 1854 р. до своєї смерті (1915 р.) Т. Легоцький працював у закарпатському місті Мукачеві, займаючи посаду юристконсульта (і прокурора) Мукачівсько-Чинадіївської домінії сімейства графів Шенборнів.

Метою даної публікації є знайомство з дослідницькою роботою Т. Легоцького в галузі курортографії Закарпаття, яка є певним внеском в науку, але до сьогодення не віддзеркалена у працях науковців.

Службові обов’язки та велика природжена допитливість Т. Легоцького сприяли подорожуванню (головним чином в Бережському комітаті), вивченню архівних матеріалів комітату, спілкуванню з великою кількістю людей та ін.

Велика частина наукових здобутків Т. Легоцького викладена в тритомній монографії автора “Монографія Бережського комітату”, яка вийшла з друку в Ужгороді у 1881 році (Lehoczky T. Beregvarmegye monographiaja).

В першому томі названої монографії на стор. 57–71 розглядаються мінеральні води Бережського комітату (адміністративного регіону Австро-Угорщини, який включав території нинішніх Берегівського, Мукачівського, Свалявського, Волівецького і частину Іршавського районів Закарпаття). Автор використав дані відповідних літературних джерел відомих в Австро-Угорщині курортологів, а також результати закарпатських дослідників (головним чином, мукачівських лікарів та фармацевтів), які доповнив своїми особистими враженнями від відвідування джерел і “купелів”, що створювались навколо них.

Про добросовісність Т. Легоцького як дослідника свідчить його наукове credo “Від істини і своєї совісті я ніколи не відступлю”. Ці слова набувають ще більшої ваги, оскільки він був глибоко релігійною людиною, про що свідчить і той факт, що він похований у великому католицькому костьолі Мукачева.

Звертає на себе увагу, що Т. Легоцький надавав лікувальне значення не тільки внутрішньому прийому мінеральних вод, або прийому лікувальних ванн, але вказував і на оздоровчу (рекреаційну) дію свіжого повітря лісистих гір, цілющих властивостей клімату, ландшафту та ін., що повністю відповідає сучасним науковим уявленням про рекреаційні фактори.

Автор наголошує на наявності великої кількості джерел мінеральних вод, біля яких населенням споруджуються примітивні колиби з гілок для короткочасного перебування з лікувальною метою; окремі джерела мінеральних вод місцеве населення назвало “Святими криницями”.

Т. Легоцький у своїй монографії підкреслював, що в Бережському комітаті теплі та гарячі мінеральні води відсутні. Він зробив спробу класифікувати мінеральні води за їх хімічним складом, виділяючи при цьому:

- 1) холодні “сірчані” води;
- 2) “кислі”;
- 3) чисті хлоридно-натрієві;
- 4) залізисті та купоросні;
- 5) нейтральні та невідомого складу холодні води.

Т. Легоцький згадує вчених (та їх особистий внесок), які ще на початку XIX ст. вивчали хімічний склад мінеральних вод комітату (Kitaibel Pal – 1803 р., Wranics Jozsef – 1823 р., Cserszky Antal – 1823 р., Tognio Lajos – 1843 р., Torok Jozsef – 1848 р. та ін.).

Окрім джерел мінеральних вод, Т. Легоцький описував і наявність (тобто тодішній стан) “купелів” – водолікарень, які вже існували в той час.

Звичайно, на сьогоднішній день не всі “мінеральні води”, описані Т. Легоцьким, відповідають науковим критеріям (стандартам), які вимагаються сучасними класифікаціями. Але деякі з них (що згадуються вченим) не втратили свого курортологічного значення і на сьогодні.

В цьому плані заслуговують на увагу мінеральні води Синяцького родовища, які описуються в інвентаризаційних списках Мукачівсько-Чинадіївської графської домінії з 1781 р. (Landgraff, Otto); в 1832 р. біля джерела “сірчаної” води побудована водолікарня, яка стала базою для розвитку в майбутньому сучасного курорту Синяк.

Особливо актуальним на сьогодні є досить змістовний опис вуглекислих гідрокарбонатно-натрієвих мінеральних вод, більшість яких використовується в наш час діючими реабілітаційними закладами (санаторіями, санаторіями-профілакторіями) та заводами (цехами) по пляшковому розливу мінеральних вод.

На базі потужного, як свідчать дослідження сучасних геологів, “складного” Полянського родовища мінеральних вод функціонують два великих санаторія загальнодержавного значення, а саме базовий санаторій АТ “Закарпаткурорт” “Сонячне Закарпаття” і санаторій “Поля-

на”, а також завод по пляшковому розливу мінеральної води Поляна-Квасова. Голубинське (Лужанське) родовище експлуатується санаторіями “Квітка полонини” та “Кришталеве джерело”, Лужанським заводом по розливу мінеральних вод і цехом-заводом МП “Маргіт”. Мінеральні води Свалявського та Неліпінського родовищ використовуються відповідним заводом і цехом по розливу Свалявської та Неліпінської води. На базі Плосківського родовища вуглекислої гідрокарбонатно-натрієвої мінеральної води працює завод, який випускає Плосківську воду.

В монографії Т. Легоцького представлена зведена таблиця хімічного складу мінеральних вод нинішнього Свалявського району (полянських, лужанських, солочинських, павлівської, оленівської, स्वाлявської, неліпінської). Аналіз названої таблиці хімічного складу мінеральних вод свідчить про певну стабільність складу цієї групи мінеральних вод; таким чином, названі дані не втратили своєї наукової ваги і для сучасних дослідників мінеральних вод.

Слід відзначити, що дані хімічного складу мінеральних вод в таблиці (стор. 69) вказані у вигляді “умовних солей” в грамах, оскільки кількості окремих іонів мінеральних вод в грамах (або міліграмах) стали приводитись геологами і курортологами тільки з початку ХХ ст.

Певний інтерес для сучасних дослідників (метеорологів, курортологів) становлять і клімато-метеорологічні дані, про які згадує Т. Легоцький (стор. 11–22). Автор повідомляє, що в 1871 р. в Мукачеві на Нижніх Воротах (Also-Vereczke) були засновані метеорологічні станції (пости спостереження) Будапештського метеорологічного інституту, які визначали температуру повітря, атмосферний тиск, вологість (абсолютну і відносну) повітря, кількість опадів, напрямок вітру.

На сторінках 16–21 представлені названі метеорологічні параметри щомісячно за 1871–1873 рр. з повними розрахунками (середні, мінімальні, максимальні).

Без сумніву, ці дані повинні стати об’єктом вивчення для сучасних метеорологів, кліматологів, курортологів та всіх причетних до рекреаційно-туристичної діяльності.

Наукові дослідження визначного мукачівського вченого Т. Легоцького є епохальними і вплинули на розвиток науки Закарпаття в галузі археології, етнографії, фольклору, історичної науки ХІХ ст. Це відноситься також і до природних рекреаційних ресурсів краю, в якому рекреаційно-туристичній діяльності в майбутньому буде належати провідне місце в соціально-економічному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобаль Й. Післямова до книги Тиводар Легоцький. Бережський комітат (Вибрані твори Т. Легоцького) – Ужгород; МПП “Гражда – ТУКЗ”, 1995. – С. 291–299.
2. Kitaibel P. Hydrographica Hungariae praemissa auctoris. – Pestini: 1829.
3. Lehoczky T. – Beregvármegye Monográphiája. I Általános rész. – Ungvarott: 1881. – 472 o.
4. Molnár J.A Szolyvai, hársfalvai es ploszkói ásványvizek vegyhatása. – Természettudományi Társulat Közlönye, 1860, 76 – 94 o.
5. Tabodi J. Munkács multja es jelene Magyarország történetében. – Pest, 1861, 132–135 o.
6. Tognio L. Beregvármegye ásványvizeiről. – Orvosi Tár., 1846, 177–192 o.
7. Török J. A két magyar háza elsőrangú gyógyvizei es fürdő-intézetei. – Pest, 1848.

S u m m a r y

T. LEHOTSKY IS THE FAMOUS HISTORIAN OF SPA-RESORT ACTIVITIES IN TRANSCARPATHIA

Sochka A.A., Hanynets P.P.

*Uzhgorod State University,
Spa “Kvitka Polonyny” Ass. Zakarpatcurort*

The scientific-research activities of the famous Transcarpathian scientist T. Lehotsky on the studies of natural recreational resources of Transcarpathia (mineral waters, recreation sites, climate) are presented in the given scientific paper. This aspect of the scientific activities of the famous historian, archeologist, ethnograph isn't described in home scientific literature well.